

Szwarc, Andrzej

"Mickiewicz i Jugosłowianie", Ljubomir Durkovi-Jakšić, Poznań 1984 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 76/1, 187-188

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

ległych i trudno dostępnych archiwach w Irkucku i Czycie. W drugiej grupie na uwagę zasługuje studium W. Zajcewa „Próba społecznej charakterystyki osób pociąganych przez władze carskie do odpowiedzialności sądowej w związku z wyprawą Józefa Zaliwskiego”. Autor zebrał dane dotyczące przynależności stanowej i zawodu 356 osób indagowanych, spośród których 47 otrzymało wyroki. Około 2/3 z obu kategorii było pochodzenia szlacheckiego; jak się jednak okazuje większość z nich należy zaliczyć do inteligencji w pierwszym lub drugim pokoleniu. W ten sposób twierdzenia historyków dotyczące inteligenckiego oblicza konspiracji patriotycznych lat trzydziestych i czterdziestych XIX w. otrzymały statystyczną podstawę. Wyniki swych badań autor przedstawił w kilku przejrzystych tabelach.

Stosunkowo mniej ważkie są rozprawy historyków literatury. Alina Kowalczykowa przedstawiła parostronicowy życiorys Gustawa Zielińskiego nie wykraczając poza fakty znane już wcześniej. Warto było, dla przykładu, skomentować szerzej jego zeznania, zamieszczone o paręset stron dalej. Wynika z nich, że autor „Kirgiza” nie ukrywał swego, przypadkowego zresztą, udziału w konspiracji i podobnie jak większość przesłuchiwanym przekazał władzom śledczym wszystkie znane sobie informacje.

Temat z szerszą perspektywą opracowały Maria Janion i Maria Żmigrodzka („Partyzantka Zaliwskiego w literaturze romantycznej”). Rzecz jasna wzięły one pod uwagę nie tylko teksty opowiadające wprost o nieszczęśliwej wyprawie 1833 r. lecz i inne, powstałe w tym okresie i związane z wysiłkami emisariuszy i spiskowców.

Również publikowane źródła wykraczają poza nazbyt ciasne ramy 1833 roku. Są to przeważnie zeznania składane w śledztwie (na czoło wysuwa się tu 150-stronicowy protokół przesłuchań, jakim poddany był w latach 1833—1835 Józef Zaliwski, który zaczerpnięto z lwowskiego archiwum). W większości udostępniono materiały dotychczas nieznanne. Znajdują się wśród nich także zapiski i listy więźniów i zesłańców, skonfiskowane im niegdyś przez carską policję. Są też odezwy oraz utwory literackie (głównie wiersze), szerzące powstańczą i rewolucyjną propagandę w romantycznej konwencji stylistycznej.

Osobno podkreślił walory rozszerzonego indeksu osobowego (zestawił go Adam Gałkowski), który przynosi zwięzłe dane biograficzne o wielu mało znanych i zapomnianych postaciach.

A.S.

Ljubomir Đurković-Jakšić, *Mickiewicz i Jugosławianie*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Seria Historia nr 111, Wydawnictwo Naukowe UAM w Poznaniu, Poznań 1984, s. 224, ilustr.

Książka zawiera 14 artykułów i szkiców znanego badacza stosunków polsko-jugosłowiańskich. Ljubomir Đurković-Jakšić, przed II wojną światową uczeń Marcellego Handlmana, uzupełnił obszerną literaturę „mickiewiczologiczną” o teksty dotyczące związków wielkiego poety z południową Słowiańszczyzną (np. „Pierwsze kontakty Mickiewicza z ludową poezją serbską”, „Niezrealizowane plany pracy naukowo-badawczej Mickiewicza na ziemiach jugosłowiańskich”). Zajął się też recepcją jego twórczości poetyckiej i działalności publicystycznej („Oddźwięk wykładów Mickiewicza wśród Jugosłowian”, „Oddźwięk «Trybuny Ludów» wśród Jugosłowian”) a także objawami pośmiertnego zainteresowania osobą i dorobkiem twórcy „Pana Tadeusza”.

Niektóre szkice mają z pozoru charakter przyczynków, choć rzucają nieraz nowe światło na ważną problematykę. Oto np. w artykule „Udział Jugosłowian w odsłonięciu pomnika Mickiewicza w Paryżu w 1867 roku” Durković-Jakšić wykazuje znaczenie owej uroczystości jako demonstracji jedności słowiańskiej — w zestawieniu z antypolską, panslawistyczną propagandą. *Nota bene* autor nie ukrywa kontrowersji, jakie kontakty z Polakami wywoływały w części południowo-słowiańskich działaczy, którzy spoglądali ku Petersburgowi. Płaszczyna stosunków kulturalnych w mniejszym stopniu podlegała wpływowi sporów politycznych, zaś popularność utworów Mickiewicza i kult jego osoby (zdaniem autora był on „najbardziej znanym Słowianinem i Polakiem wśród Jugosłowian”, por. s. 189) uważać trzeba za ważne czynniki jednoczące.

Znaczne są dokumentacyjne walory książki, opartej o gruntowną kwerendę wśród nieznanych polskim badaczom XIX-wiecznych czasopism serbskich i chorwackich. Autor wykorzystał też materiały rękopiśmienne do dziejów Wielkiej Emigracji, głównie ze zbiorów Muzeum Czartoryskich w Krakowie. Książkę poprzedza wstęp Zdzisława Grota, charakteryzujący dorobek naukowy autora i opisujący (niepotrzebnie chyba, zważywszy naukowy charakter wydawnictwa) sytuację ziem południowo-słowiańskich w dobie Mickiewicza.

A.S.

Eccka Damjanowa, *Byłgarija i Połsza 1918—1941*, Izdatelstwo Nauka i Izkustwo, Sofija 1983, s. 315.

Młoda historyczka bułgarska podjęła pionierski trud zanalizowania ważniejszych przejawów kontaktów polsko-bułgarskich w okresie międzywojennym i w początkach II wojny światowej. Najwięcej uwagi poświęca stosunkom politycznym i gospodarczym oraz wzajemnym zainteresowaniom opinii publicznej (w zasadzie prasy) i wybitniejszych działaczy politycznych obydwu stron (zwłaszcza — Wincenty Witos, Tadeusz Stanisław Grabowski oraz Borys Penew i Aleksander Stambolijski). Nieco mniej miejsca zajęły problemy kontaktów w sferze kultury (stanowiąc już wcześniej przedmiot badań historyków).

Dzięki solidnej kwerendzie w podstawowych zasobach kilku głównych archiwów bułgarskich oraz Archiwum Akt Nowych w Warszawie (można by co najwyżej rozszerzyć poszukiwania na jeszcze kilka zespołów bułgarskich polityków i twórców kultury w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym w Sofii) Damjanowa przedstawiła bardzo bogaty zestaw faktów świadczących o znacznym zainteresowaniu wzajemnymi kontaktami obu państw, zwłaszcza ze strony Bułgarii. Zaczęły się one jeszcze w okresie I wojny światowej (działalność T. St. Grabowskiego i Biuro Polskie w Sofii) i mimo burzliwych przemian wewnętrznych obu państw rozwijały się dobrze do niemieckiej agresji na Polskę w 1939 r. (Autorka sporo miejsca poświęciła tu bardzo jednoznacznym ocenom tej agresji sformułowanym przez Georgi Dymitrowa a zarazem propolskim sympatytom prasy bułgarskiej, łącznie z nielegalnym periodykiem „Robotniczesko Delo”). Współpraca Bułgarów w akcji przzerwacania Polaków na Zachód oraz próby pomocy uczonym polskim (hamowane przez rząd bułgarski) od jesieni 1939 r. do marca 1941 r. (przystąpienie Bułgarii do Paktu Trzech) zamykają ostatni — szósty rozdział monografii.

Lektura książki nie nasuwa poważniejszych zastrzeżeń. Zapewne można by jeszcze trochę wzbogacić konkretne dane i przykłady kontaktów polsko-bułgarskich, rozszerzyć i pogłębić analizę głosów prasy (zwłaszcza polskiej — różnych odcieni politycznych). Warto także zastanowić się nad modyfikacją periodyzacji